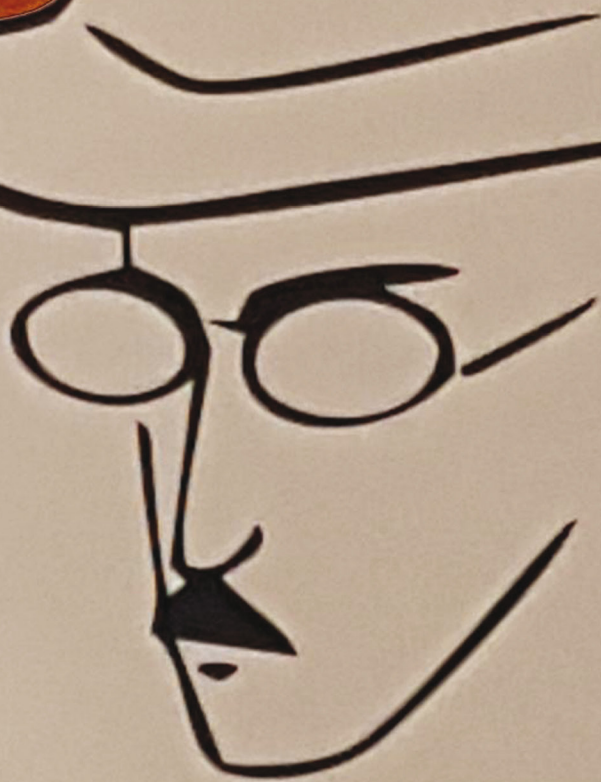

Fernando Pessoa

De ontraadselaar

DETECTIVEVERHALEN

De dood in de steeg

DE ZAAK-VARGAS

In de vroege ochtend van de twaalfde februari 1907, niet vroeg op zichzelf maar wel voor de leefgewoonten van Lissabon, doemde op de Estrada de Benfica een zorgelijk ogende jonge vent op, hoewel ook weer niet erg jong, met een doorsneepostuur, een gebruind gezicht en aan de magere kant, die in het aldaar gelegen politiebureau vroeg naar het adres van marineofficier Pavia Mendes. Aan de balie konden ze hem niet verder helpen, maar een van de agenten had vaag het idee dat er een commandant met die naam, of iets wat erop leek, een eindje verderop aan de Estrada de Benfica woonde, aan de rechterkant.

De vragensteller bedankte gehaast en liep met haastige stappen door. Verderop herhaalde hij zijn vraag aan een kruidenier die zijn winkel aan het openen was – het was kort na half acht. De kruidenier kende hem niet.

Een melkboer die voorbijkwam en aan wie de grutter de vraag doorspeelde, bleef staan en knikte. Het huisnummer wist hij niet, maar luitenant-kapitein Pavia Mendes woonde iets verderop aan de rechterkant, in een wit huis met maar één verdieping, tegenover een klein plantsoen, met een ijzeren poort in het hek rond de tuin. Het kon niet missen. Er was geen ander huis in die kleur, althans niet tot aan dat ene, aan de rechter-

kant, met maar één verdieping en opzij een poort enzovoort.

De vreemdeling bedankte hem uitbundig en liep vlug door. Een kleine honderd meter verderop vond hij het huis dat hem was aangewezen. Hij keek door de ijzeren spijlen van de tuinpoort – niemand te zien. Daarop begaf hij zich naar de voordeur, die aan de straat lag. Hij bleef staan, aarzelde, haalde zijn horloge tevoorschijn en zag dat het kwart voor acht was. Hij aarzelde nog even, ongetwijfeld vanwege het vroege tijdstip, maar vermande zich toen en klopte aan.

De deur werd geopend door een al wat oudere dienstbode die hem met enige bevreemding opnam. Wat ze zag was een nog jonge vent tegen het magere aan, met een doorsneepostuur en een gebruind gezicht; en ze zag ook dat hij in een staat van bezorgdheid leek te verkeren.

‘Woont commandant Pavia Mendes hier?’ vroeg de man op haastige toon.

‘Jazeker, meneer, die woont hier.’

‘Zou... zou ik hem even kunnen spreken... Neemt u me niet kwalijk... Ik weet dat dit geen normaal tijdstip is om bij iemand aan te kloppen, en al helemaal niet bij iemand die je niet kent, maar het is dringend, ik moet hem dringend spreken... Hij zal al wel op zijn neem ik aan...’

En omdat de vrouw aarzelend mompelde: ‘Op is-ie toevallig wel, ja, want hij heeft de hele nacht doorgewerkt in zijn studeerkamer... maar...’ voegde hij eraan toe: ‘Mag ik u iets vragen? Heeft een gemeenschappelijke vriend van ons, Carlos Vargas, gisteravond hier gegeten?’

De vrouw antwoordde, luider nu en nog altijd met een verbaasd gezicht: ‘Ja meneer, dat klopt, inderdaad... Een grote sterke man...’

‘Precies, ja, precies, dat is ’m. En, als u mij toestaat, is hij niet hier gebleven, heeft hij hier de nacht niet doorgebracht?’

‘De hele nacht?!’ riep de vrouw uit. ‘Nee, het was wel laat toen hij ging (ik lag al in bed en meneer heeft hem zelf uitgelaten); ik herinner me dat ik de deur open hoorde gaan. Na enen moet dat zijn geweest.’

‘Lieve hemel!’ riep op zijn beurt de vreemdeling uit. ‘Wat zou er dan gebeurd zijn?’

En de meid zei verschrikt: ‘Ik zal meneer roepen.’

Op dat moment drong een stem de gang binnen, gevolgd door de drager van die stem, die ietwat nors vroeg: ‘Wat is er aan de hand, Teresa?’

De dienstbode draaide zich om naar een lange man die uit een kamer achter in de gang kwam, slank maar robuust, met een oude overjas op een oude broek en slossen, en een ietwat slaapdrongen gezicht.

‘Er is hier een meneer die vraagt naar de meneer die gisteren hier was, meneer.’

‘Wat? Wat?’ reageerde de heer des huizes, en hij kwam snel dichterbij. ‘Komt u binnen, komt u binnen,’ zei hij, en meteen daarna, omdat hij besepte hoe hij gekleed was, ‘neemt u mij niet kwalijk, ik heb de hele nacht zitten werken.’ En vervolgens, bezorgd nieuwsgierig: ‘Wat is er gebeurd?’

‘Ik zal het u uitleggen,’ zei de vreemdeling, en hij zette een paar stappen in de richting van de commandant. ‘Ik ben een oude vriend van Carlos Vargas, die naar het mij toeschijnt gisteravond bij u heeft gegeten.’

‘Dat klopt, ja,’ antwoordden de heer des huizes en de dienstbode in koor.

‘Hij had me beloofd dat hij vanwege een voor mij

belangrijke aangelegenheid tussen middernacht en half een, één uur thuis zou zijn of bij mij langs zou komen – ik woon vlak bij hem. Ik zal het u uitleggen...’

‘Komt u maar mee,’ zei de commandant. Hij stapte weg van de dienstbode, die nieuwsgierig was blijven staan, liet de bezoeker binnen in een kleine zitkamer en deed de deur dicht.

‘Het zit zo, en mijn excuses dat ik u hiermee lastigval, maar het gaat niet alleen om het ongemak dat ik hier zelf van ondervind. Ik maak me zorgen, zorgen om Vargas... Hij zou me geld geven...’

‘Dat weet ik, ja,’ viel de commandant hem in de rede, ‘toen hij gisteravond wegging, zei hij: Ik was graag nog wat langer gebleven, maar er wacht thuis een vriend op me, ik moet hem geld geven zodat hij morgenvroeg naar Porto kan gaan...’

‘Juist. En die vriend was ik.’

‘Om die reden stapte hij op. Maar hij kon er nooit om middernacht zijn, en ook niet om half een of om één uur, want toen hij wegging, was het al half twee...’

‘Ja, ja, dat geloof ik onmiddellijk, want ik stond daar in de straat op hem te wachten, te wachten. Maar het ergste is dat hij tot op dit moment (dat wil zeggen, tot het moment dat ik weg ben gegaan uit Campo de Ourique, zo rond half zeven) niet thuis is, of liever dus wás gekomen. Nu had hij de neiging om obscure straatjes te nemen, daarom ben ik bang dat hij... ik weet niet wat hem overkomen zou kunnen zijn.’

Commandant Pavia Mendes leek ineens overstuur.

‘Ja, en waar ik me nu in alle eerlijkheid het meest zorgen om maak, is om hem. Carlos Vargas had misschien veel tekortkomingen, maar hij was er wel altijd als een

vriend van hem in de knel zat. Hij zou me alleen in de steek laten als hem iets overkwam. Misschien had hij het geld niet, maar dan zou hij dat tegen me zeggen... – maar hij had het geld wel, weet u. Hij had het, heel zeker. Hij zei tegen me van ik breng je wel wat geld – praatte echt als iemand die het had... Dat is het hem nou net, dat is het hem. Ik dacht nog aan de mogelijkheid dat hij hier was blijven slapen, bij u thuis, omdat het laat was geworden. Het leek me niet erg waarschijnlijk, maar ja...'

De marineofficier onderbrak hem: 'Hij is niet blijven slapen, nee...' en ineens, na een stil gebaar, 'en hij heeft mijn tekeningen meegenomen...!'

'Uw tekeningen? Hoe bedoelt u?'

Pavia Mendes greep schokkerig naar zijn hoofd: 'Ja. De tekeningen van mijn onderzeeër...'

De bezoeker keek hem ontzet aan: 'De tekeningen van uw onderzeeër? Wat?! Liep hij in het holst van de nacht rond met tekeningen van een dergelijke importantie? Ik neem tenminste aan dat het gaat om een uitvinding, om iets wat geheim is, of niet...?'

'O ja, zeker, en wel om een bijzonder belangrijke uitvinding,' zei de ander verward.

'Weet u hoe hij naar Campo de Ourique wilde gaan?'

'Door de Azinhaga da Bruxa, zei hij, dat was de kortste weg, en hij was niet bang want hij was gewapend; en hij liet me zelfs het pistool zien dat hij op zak had.'

'De Azinhaga da Bruxa? Door een steeg? Maar dat is toch gekkenwerk, ik bedoel, waar ligt die steeg, en wat is dat voor weg naar Estrela?'

'Die ligt hier iets verderop, vlak voor het politiebureau. Het is een korte weg, maar... wacht, hebt u even

tijd? Dan kleed ik me vlug aan en gaan we op onderzoek uit. Ik heb het gevoel dat er iets ergs gebeurd is, een ongeluk... ik weet het niet... Momentje.'

*

'... Wat voor uitschot zou...'

'Niet gaan schelden,' zei de politieagent. 'Het was geen uitschot.'

'Hoezo niet?' riep Borges stomverbaasd uit.

'Hij heeft zichzelf om het leven gebracht,' zei de agent, wijzend naar het lijk.

'Zichzelf? Hij... Nooit!' riep de ander op woedende toon uit.

Agent Guedes draaide zich om naar de scheepsbouwkundig ingenieur.

'Zelfmoord ja, geen twijfel mogelijk...'

'Zelfmoord?' Pavia Mendes was even verbaasd als Borges.

'Dat kan toch gewoon niet,' zei Borges, zo te horen wat minder zeker van zijn zaak. 'Waarom zou hij zelfmoord plegen? Daar had hij geen enkele reden voor...'

'Weet u dat zeker?' antwoordde de agent ietwat bits.

'Voor zover ik weet...' bond de ander verward in. Maar hij klonk meteen overtuigender: 'Wie kiest er nou zo'n steeg uit om zelfmoord te plegen?'

'En mijn tekeningen?' vroeg Pavia Mendes.

De agent haalde zijn schouders op: 'Het enige wat ik weet is dat hij zelfmoord heeft gepleegd. Dat kan ik met absolute zekerheid zeggen. Hij ligt er precies zo bij als luitenant Vieira van mijn oude regiment, die zich in Angola van het leven heeft beroofd door in de rio Kwanza

te springen. Wat de redenen waren weet ik niet, en ik weet ook niets van de tekeningen, maar kijk,' en hij draaide zich om naar Borges, 'niet alleen de tekeningen zijn weg... Hij heeft helemaal niets in zijn zakken.'

'En dus?' vroeg Borges.

'Dus is de zaak een stuk makkelijker – veel makkelijker dan wanneer alleen de tekeningen hadden ontbroken. Het zit zo: de man pleegt zelfmoord, er komt iemand voorbij die hem vindt; hij haalt zijn zakken leeg en zegt tegen niemand iets om geen verdenking op zich te laden.'

'Dat klinkt niet onwaarschijnlijk,' bedacht Pavia Mendes hardop. 'En het is in zekere zin geruststellender voor mij.'

'Waarom dat?' vroeg Borges.

'Omdat die tekeningen in de handen van een ordinaire dief, of iets in die trant, niet meer dan gewoon papieren zijn. In de handen van iemand die er iets mee wil, zou het heel iets anders beduiden.'

'Dat is waar,' zei de agent, en Borges knikte instemmend.

'Maar toch, zelfmoord,' riep Borges uit, 'zelfmoord...! Dat is duizend keer mysterieuzer dan moord.'

De agent haalde zijn schouders op.

*

'Weet u, Borges,' zei agent Guedes. 'Het lijdt nu geen enkele twijfel meer.'

'Wat?'

'Dat het zelfmoord was. Het nummer van het pistool staat op de lijst met wapenvergunningen.'

'Dat is wel heel vreemd...'

‘Och wat, dat is exact wat ik had verwacht... U gaat me toch niet vertellen dat de dode het pistool uit zijn zak heeft gehaald en aan iemand anders heeft gegeven om hem dood te schieten?’

‘Nee, dat niet,’ viel Pavia Mendes hem in de rede. ‘Als hij dood had gewild, had hij dat zelf wel gedaan. Tenzij hij de moed niet kon opbrengen om het te doen... Er zijn gevallen dat...’

‘Nee nee, moed had hij wel...’

‘O ja,’ zei hij na een korte stilte, ‘iemand heeft vannacht schoten gehoord.’

‘Schoten? Een schot: het was er maar één. De wijkagent van dienst heeft het gehoord en ook een vent die iets verderop in de Estrada de Benfica net thuiskwam. En een derde, en dat is interessant, een man die pal naast de steeg woont.’

‘En was het echt zeker maar één schot?’

‘Absoluut zeker. O wacht, dacht u dat...’

‘Ja, dat er misschien een soort duel is geweest...’

‘Nee hoor, geen twijfel mogelijk, één schot, meer niet.’

De agent legde zijn hand op de schouder van Borges. ‘Voor mij staat het als een paal boven water, beste heer. Het was zelfmoord.’

‘Maar waarom dan in godsnaam, waarom?’ mompelde de vriend van de dode.

*

‘Nee, onmogelijk was het toch niet,’ zei Borges peinzend. ‘Alleen begrijp ik niet waarom hij het uitgerekend nu zou hebben gedaan, aan de vooravond van een deal voor de onderzeeër.’

‘O, ging het om geld?’ vroeg Guedes, terwijl hij de mannen met de draagbaar te kennen gaf dat ze de steeg uit mochten lopen.

‘Ja,’ zei Borges discreet. En zich tot Pavia Mendes wendend vervolgde hij: ‘Ik snap niet waarom hij het juist nu zou hebben gedaan, en al helemaal niet waarom hier... Nou ja, ik weet het niet...’ zuchtte hij, en in die zucht leek een licht, egoïstisch en menselijk verlangen te liggen naar het geld dat hem zo plechtig beloofd was en dat hij niet had gekregen.

Het groepje begaf zich zwijgend op weg naar de Estrada de Benfica. Daar gingen ze naar rechts en een paar passen verder bereikten ze het politiebureau. Er dromde al een kleine menigte samen voor de deur. De commissaris, die naar buiten was gekomen om zich ook zelf naar de steeg te begeven, gaf opdracht iedereen weg te sturen. Het groepje uit de steeg stapte zwijgend naar binnen.

*

(Het vooronderzoek, met de verklaringen van Borges, Pavia Mendes, de agent van dienst en de man die in het huis van de kleine quinta woonde en het schot had gehoord. Tot slot laat Borges Pavia Mendes weten dat Vargas de tekeningen bij zich had.)

Als eerste legde Domingos Silva een verklaring af, een metselaar van achtentwintig, woonachtig in de Rua... Hij zei dat hij, toen hij kort na acht uur 's morgens door de Azinhaga da Bruxa naar de Estrada de Benfica liep, voorbij de eerste bocht (de steeg telt twee bochten, of hoeken) een lichaam op de grond zag liggen. Verbaasd

omdat het een keurig geklede heer was, stapte hij erheen. Hij zag onmiddellijk dat hij dood was, dat wil zeggen doodgeschoten, vermoord dacht hij, want hij zag geen pistool. Hij wist even niet goed wat hij moest doen en begaf zich toen naar het politiebureau van Benfica. Dat was alles.

*

‘Waarom was u eigenlijk zo bezorgd door het uitblijven van Vargas, meneer Borges? Had u concrete redenen om ergens bang voor te zijn – zelfmoord, een misdaad of iets anders?’

‘Niets concreets, nee. Ik maakte me zorgen omdat Vargas had beloofd geld voor me te regelen zodat ik naar Porto kon gaan (ik kom uit Porto) en daar een poosje kon blijven. Hij zou dat geld gaan halen in het centrum; daarna ging hij eten bij Pavia Mendes en ’s avonds zou hij het mij dan geven in Campo de Ourique, als hij terugkwam van Pavia Mendes. Nu weet iedereen die ooit om geld verlegen heeft gezeten hoe nerveus en opgewonden je wordt als iemand je geld heeft beloofd en hij komt maar niet opdagen. Je gaat van alles denken. Echt het ergste. Het is als een moeder wanneer haar kind niet op de normale tijd thuiskomt: hij is onder de tram gekomen, er is iets met hem gebeurd, iets ergs. Vargas had tegen me gezegd dat hij mij het geld rond middernacht, half een zou geven, want dan verwachtte hij terug te komen van Pavia Mendes. Natuurlijk had ik dat geld niet op dat moment nodig, maar ja, je wilt het toch zo snel mogelijk in handen hebben, begrijpt u?’

Zo gaat het gewoon als je geen geld hebt... Het is als

met die moeders... Ik wist heus wel dat het helemaal niets bijzonders is als iemand na een etentje bij een vriend laat naar huis gaat. Half een, één uur 's nachts is helemaal niet laat, zeker niet als je er de afstand van Benfica tot Campo de Ourique bij optelt. Maar voor mij was elke minuut na middernacht al veel, snapt u, ook al staan mijn zenuwen door de nodige teleurstellingen in het leven ook weer niet meteen strakgespannen.

Maar ik geef toe dat ik me op een gegeven moment toch echt zorgen begon te maken. Ik ging om half twaalf naar huis en toen ik bij Vargas langskwam, klopte ik daar aan en vroeg zijn huishoudster of hij al thuis was. Ze zei nee, maar dat had ik ook niet verwacht. Och ja, je doet van alles. Daarna ben ik naar huis gegaan en heb een poosje zitten lezen. Na middernacht ben ik opnieuw naar buiten gegaan. In de kamer van Vargas' huishoudster brandde licht, maar in zijn slaapkamer niet, die ligt ook aan de zijkant, en ook niet in zijn studeerkamer, die een raam heeft aan de voorkant van het huis. Ik dacht erover om opnieuw aan te kloppen, maar daar schaamde ik me voor. Toen ik de nachtwaker tegenkwam, vroeg ik hem of hij Vargas had gezien. Hij zei van niet en dat hij daar de hele tijd rond had gelopen. Ik vroeg hem om me te roepen als hij Vargas voorbij zag komen en ging naar huis. Lezen lukte toen niet meer en de nachtwaker liet niet van zich horen. Kort na één uur liep ik weer naar buiten. Bij Vargas brandde nu helemaal geen licht meer. Ik ging naar huis en viel ondanks al mijn opgewonden ergernis in slaap, maar een uur later moest ik er toch weer uit. Opnieuw vroeg ik de nachtwaker of hij Vargas langs had zien komen. Nee, nog steeds niet... Hoewel dat eigenlijk al niet meer netjes was, klopte ik toch weer

bij hem aan. De huishoudster, die er niet om kon lachen, snauwde vanuit haar kamer dat hij niet thuis was gekomen en gooide het raam dicht. Op dat moment begon ik me echt zorgen te maken. Het schoot me te binnen dat Vargas had gezegd dat hij van Campo de Ourique af zou komen en dus bij me aan zou kloppen om me het geld te geven. En toen dacht ik, en naar het schijnt terecht, dat hij dan te voet zou komen. Het was niet ver, maar het was ook niet de prettigste weg in het donker. En daar kreeg ik het benauwd van, want ik herinnerde me dat Vargas had gezegd dat hij het niet erg laat wilde maken, maar dat ik niet bang hoefde te zijn (dat zei hij lachend), want hij was gewapend, omdat hij iets waardevols mee zou nemen van Pavia Mendes. Wat dat was vertelde hij er niet bij en ik vroeg er ook niet naar, want het feit dat hij “iets waardevols” had gezegd, gaf al aan dat hij niet wilde vertellen wat het was, anders had hij dat meteen gezegd. Ik dacht zelfs dat het om geld ging, of om juwelen – Vargas had veel verstand van juwelen en het kon best dat hij een of ander handeltje had –, uiteraard kon ik niet weten dat het tekeningen van een onderzeeër waren, want zoals ik nu weet ging het daarom.

Maar juist omdat ik aan juwelen of geld had gedacht, sloeg de schrik me nog meer om het hart. Iemand kon ervan af weten en hem overvallen, of hij kon overvallen worden door iemand die van niets wist. Vargas was een echte heer, deftig gekleed en zo, en een of andere schurk kon denken dat hij waarschijnlijk een flink pak geld in zijn beurs had zitten. En dat had hij trouwens waarschijnlijk ook, even afgezien van de tekeningen, tenminste als hij het bijeen had kunnen krijgen. Een aardig bedrag voor iemand die daarop uit was.

Om het nog eens samen te vatten... Ik heb eerst met de nachtwaker gepraat en ben naar huis gegaan; kort daarna ben ik opnieuw de straat op gegaan en toen heb ik zowat de hele nacht de nachtwaker gezelschap gehouden op zijn ronde door de wijk. Vanmorgen vroeg heb ik, nadat ik me thuis had gewassen, opnieuw aangeklopt bij Vargas, wat me weer op een snauw van de huishoudster kwam te staan die me liet weten dat hij de hele nacht weg was gebleven. En daar keek ze helemaal niet van op, want Vargas bracht vaak genoeg de nacht buitenshuis door. Dat wist ik ook, maar dit keer zat er voor mij een luchtje aan de zaak. En toen kreeg ik de schrik pas goed te pakken: uit ergernis om mezelf en het geld – we zijn toch allemaal egoïstischer dan we graag zouden willen – maar ook bezorgd om de man. Hij kon natuurlijk een vrouw hebben ontmoet – ik zag geen andere mogelijkheid en op andere dagen zou het dat ook zijn geweest –, alleen vond ik het naar van hem dat hij mij op hete kolen liet zitten terwijl we toch die nacht hadden afgesproken. Nou ja, een vrouw verklaart alles... Alleen geloofde ik daar niets van en ik bleef vreselijk bezorgd. Ik liep naar het centrum, en op kantoor keek ik in de telefoongids of die Pavia Mendes thuis telefoon had; dat had hij niet en ik besloot de eerste de beste tram naar Benfica te nemen en rechtstreeks naar Pavia Mendes te gaan. Het was zelfs mogelijk dat het laat was geworden en dat Pavia Mendes erop aangedrongen had dat Vargas bleef slapen, omdat hij toch een flink eind uit de buurt woonde. Grappig dat die mogelijkheid – die toch voor de hand lag – pas toen bij me opkwam, en mijn bezorgdheid maakte plaats voor boosheid op iemand die me uiteindelijk alleen maar

had laten wachten, na wat hij me beloofd had, omdat hij 's nachts te lang was blijven kletsen... Ik moet er wel bij zeggen dat mijn angst bijna meteen daarna terugkeerde, en ik weet nauwelijks waarom. Want Vargas hield zich doorgaans toch aan zijn woord: hij kon ja of nee zeggen, maar als hij ja zei, kwam hij dat alleen niet na als hij echt niet kon. Beloven om geld op te trommelen en dat uiteindelijk niet kunnen, oké – het kon niet aan hem liggen – maar in dat geval was hij er de man niet naar niet te komen opdagen om het in elk geval te zeggen. Ik bedacht zelfs dat het 's middags misschien niet gelukt was met het geld, en dat hij vroeg was weggegaan bij Pavia Mendes om iemand op te zoeken die hem het geld had toegezegd. Dat veranderde alles, omdat die iemand nog veel verder weg kon wonen dan Pavia Mendes... Om kort te gaan, wat ik daar allemaal bedacht in de tram naar Benfica stelde me helemaal niet gerust en toen ik bij Pavia Mendes aanbelde, was ik echt overstuur. Natuurlijk, toen ik hoorde dat Vargas iets na één uur was weggegaan, dat hij zelfs gezegd had dat hij het niet al te laat kon maken omdat hij iemand nog iets moest geven – ik bedoel dat hij het geld voor mij had – dat alles versterkte mijn bange vermoedens en ik heb moeten vaststellen – vaststellen ja – dat mijn vrees uiteindelijk een soort voorgevoel was.

Ik had het liever anders gezien...'